

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата мистецтвознавства, професора, професора кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури **Віри Осадчої** на дисертацію **Пен Лю «Вокальне мистецтво Харкова другої половини XIX ст.»** подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження Вибір теми дисертаційного дослідження обумовлений значимістю періоду другої половини XIX ст. у формуванні й розвитку вокального мистецтва Харкова як цілісного суспільно-культурного явища, видатними досягненнями його кращих представників і відсутністю його системного дослідження в українській музикології на матеріалі музичної критики того часу. Розкриття проблематики музичної регіоналістики /регіоніки збагачує вивчення регіональної специфіки організації музичного життя міста, функціонування сценічних майданчиків, оперних антреприз, відкриття вокальних класів при професійних закладах музичної освіти, засвоєння традицій європейського вокального виконавства, практики *bel canto*, процесу формування професійних засад вокального мистецтва.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації обумовлено коректною постановкою та послідовністю у вирішенні наукових завдань кваліфікаційного дослідження, чітким формулюванням мети, використанням значного комплексу загальнонаукових підходів та методів наукового знання.

Для розкриття проблемного поля у дослідженні вокального мистецтва Харкова в XIX - на початку XX ст. в дисертаційній роботі Пен Лю поєднано кілька напрямків: визначення його специфіки як вагомої складової музичного мистецтва регіону, його культурних детермінант. Компаративний метод висвітлив становлення талановитих виконавців, вплив на їх творче зростання гастролей у Харкові відомих досвідчених співаків, формування вокальних шкіл. Музикознавчі методи, зокрема метод аналізу музичної критики сприяли ґрунтовній характеристиці репертуарної політики та програмування у співаків вокальних якостей, вимоги до виразності та розкриттю співаками музичних образів.

Доведено характер функціонування вокального мистецтва Харкова як системи, виявлені індивідуальні риси вокального образу його яскравих представників. Ці та дотичні наукові аспекти, ґрунтовно розглянуті і узагальнені Пен Лю, висвітлюють плідність такого багатоаспектного дослідження вокального мистецтва.

На глибину роботи над матеріалом та теоретичною базою дослідження вказує і дуже великий обсяг притягнутої наукової літератури, який складає 739 позицій. Це праці не тільки з музикознавства, історії, теорії вокального мистецтва, регіоналістики та музичної регіоніки. Необхідно підкреслити, що серед них вагомий корпус музичної періодики: рецензій, есе, обзорних статей, опублікованих протягом ХІХ ст., разом - 695 позицій, що свідчить про досконалу роботу дисертантки над формуванням матеріалу дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- вперше в українському музикознавстві на основі застосування історичного та системного підходів, компаративного, культурологічного, музикознавчих та інших методів дослідження розглянуто специфіку становлення професійного вокального мистецтва на матеріалі музичної культури Харкова ХІХ- початку ХХ ст. у взаємодії системних чинників та їх зв'язків;
- вперше систематизований науково вагомий фактаж музичної періодики ХІХ – початку ХХ ст.,
- в дисертації презентовано особливості становлення вокальної освіти в Харкові, виявлено роль в цьому процесі приватних освітніх закладів та освітніх структур ХВ РМТ, починаючи з 1870-х років; складові вокальної підготовки в класах Музичного училища та приватних курсів у 1880-1890х роках; «опрацювання природних вокальних даних, професіоналізм володіння голосовим апаратом, виразність виконання» (с.19);
- доведено набуття професіональних якостей вокалістами в концертно-виконавській практиці в Харкові ХІХ ст., охарактеризовано притягнення до участі у концертах випускників місцевих музичних закладів, що сприяло їх творчому зростанню;
- визначено провідну роль оперного виконавства, особливості його функціонування в Харкові, розглянуто діяльність іноземних і вітчизняних оперних антреприз з середини ХІХ ст.
- виявлено вплив харківської музичної критики другої половини ХІХ ст. на формування смаків публіки та вдосконалення професійних якостей співаків на основі сталих «критеріїв вокальної майстерності: якість природних вокальних даних, професіоналізм володіння голосовим апаратом, естетика виконання» (с.19);

- охарактеризовано великий обсяг персоналій та визначено роль провідних вітчизняних оперних співаків того часу, діяльність оперних антреприз та інших складових музичного життя міста.

Практичне значення дослідження. Наукові положення і висновки дисертації уявляються плідним підґрунтям для подальших досліджень вокального мистецтва регіонів України. Результати запропонованого дослідження можуть бути використані в музично-педагогічній сфері, зокрема в лекційних курсах мистецьких ЗВО України: «Історія музичної культури України», «Музична культура Слобожанщини», «Історія і теорія вокального виконавства», «Аналіз музичних творів» тощо.

Повнота викладеного матеріалу дисертації в наукових публікаціях. Аналіз наявних публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, підтверджує, що вони висвітлюють основні положення, результати та висновки представленої дисертаційної роботи і здійснені здобувачем самостійно. Виклад основних результатів дослідження міститься у 8 публікаціях, з яких – 3 статті, надруковані у фахових наукових виданнях України. Апробацію напрямків дослідження і його окремих аспектів презентовано у 5 тезах доповідей, виданих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій.

Структура та зміст дисертації, її завершеність, та відповідність встановленим кваліфікаційним вимогам щодо оформлення. Структура дисертації розкриває її зміст, він відповідає меті, визначенню об'єкту і предмету дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, а також списку використаних джерел. У дисертаційній роботі приваблює вагомість і послідовність поставлених завдань, вміння дослідника узагальнити великий об'єм фактологічного матеріалу, більшість з якого вперше вводить у науковий обіг, висвітлити системні складові дослідження об'єкта, логічно та послідовно викласти наукові положення, ґрунтовно і чітко сформулювати висновки.

У вступі роботи визначено актуальність обраної теми, визначена теоретична база і матеріал дослідження, ступінь розробленості проблеми функціонування вокального мистецтва Харкова в означений період, наукові підходи і методи її осягнення, аргументовано вибір матеріалу дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У I розділі роботи системно і послідовно розглянуто становлення вокального виконавства в освітньому середовищі Харкова. Саме починаючи з XIX ст., формуються системні ознаки вокального мистецтва, які стали провідними для української музичної культури протягом століття, а також і у XX ст. та їх залежність від соціокультурних чинників.

Зокрема, у розділі 1.1. розглянуто специфіку професіоналізації співу в загальних освітніх закладах Харкова до середини ХІХ ст.,

З другої половини ХVІІІ ст. в духовному освітньому середовищі, а згодом і в музичних класах світських навчальних закладів на матеріалі засвоєння хорового співу формувалися засади сольної співочої практики.

У підрозділі 1.2. охарактеризовані особливості вокальної підготовки у приватних музичних структурах Харкова того часу, зокрема Інституті благородних дівиць, висвітлено діяльність капельмейстерів, з якою пов'язано становлення професійної музичної освіти.

Вокальна підготовка в спеціалізованих освітніх закладах Харківського відділення Російського музичного товариства докладно розглянута у підрозділі 1.3. Вирішальне значення для формування вокального мистецтва Харкова мала значна подія – відкриття у 1871 р. Харківського відділення Російського музичного товариства. Освітня діяльність товариства та її очільника І. І. Слатіна, метою якого було утілення регламентованої системи виховання універсального музиканта, провадилась спочатку в музичних класах товариства, і надалі у класах вокалу Музичного училища (1883) .К. Прохорової-Мауреллі, С. Мотте, Р. Нувель-Норді, О. Фюрера, М. Тихонова.

Висновки до розділу підтверджують гостру актуальність обраної теми і необхідність її системного вивчення.

У **2 розділі** докладно розглянуто функціонування вокального мистецтва в концертній практиці Харкова. Великий об'єм фактологічного матеріалу послідовно викладений у підрозділах, присвячених вокальному виконавству на благодійних заходах (2.1.), різновидам концертної практики професійних вокалістів (2.2) та докладній характеристиці складових вокальної майстерності концертантів у харківській публіцистиці (у підрозділі 2.3) Зокрема, учні приватних курсів О. Кодиревої, Д. Усатова, Г. Сьонненберг, Е. Павловської, А. Ральф-Агац, А. Легран, С. Лапинського брали участь у благодійних концертах разом із вчителями. Рецензент цих заходів звертає увагу на якість постановки голосу учениць, рівень володіння вокальною технікою, «музикальність, тобто, виразність» (с.35), побудову програми на матеріалі популярного в той час оперного репертуару.

У **висновках до розділу** Пен Лю переконливо формулює, що багатий фактаж, притягнутий для характеристики творчих якостей співаків, наданий у рецензіях, довів вимогливість музичної критики виявив активний характер, різнобарвність і наповненість музичного життя міста.

3 розділ дисертаційного дослідження присвячений вокальному виконавству і оперній антрепризі Харкова.

У підрозділі 3.1. розглянута виконавська практика подорожуючих оперних труп в Харкові середини ХІХ ст., у підрозділі 3.2 прослідковується динаміка становлення оперних антреприз Харкова останньої чверті ХІХ ст. Узагальнюючий характер мають положення підрозділу 3.3. Критерії майстерності оперного артиста. Зокрема у висновках до розділу дисертантка висуває положення, що ретельне вивчення цих засад зумовило глибоке проникнення у процес становлення оперного мистецтва. Зокрема це положення про розподіл оперних труп на стаціонарні та гастрольні, поділ труп також за складом на вітчизняні і італійські, постійне сполучення у виконавській практиці вечірніх вистав і денних «загально доступних», що давалися з благодійною метою; опора на повний за типами голосів і оперними амплуа склад трупи, опора на досвідчених співаків і залучення молодих талановитих виконавців, які «росли» на очах у харківської публіки, залучення відомих співаків-гастролерів.

Докладно розкриті у 3 розділі дослідження критерії оцінки оперних вистав харківськими рецензентами. Вони сприяли критичному відношенню публіки, додавали оптимізму антрепренерам, певною мірою формували спрямованість репертуару, його коливання між легким для сприйняття публікою й історико-драматичними творами, в більшості вітчизняних композиторів. З цим пов'язаний вибір критеріїв майстерності артиста-вокаліста, які також усталені в період розквіту вітчизняної антрепризи в останнє 30-річчя ХІХ ст. Вражає розкриті в дисертаційному дослідженні багатство тодішнього музичного життя Харкова і прискіпливість характеристики рецензентами майстерності оперних співаків, щільна характеристика антреприз того часу.

У загальних висновках підсумовано основні результати дослідження, які доводять, що поставлені у роботі мета та завдання були досягнуті.

Дослідження Пен Лю охоплює найбільш важливий період в історії музичної культури Слобожанщини, а саме міста Харкова, її мистецького центру, виявляє його значення як провідника і каталізатора провінційного музичного буття. Про формування в II половині ХІХ ст. вокального мистецтва Харкова як **цілісного мистецького явища** свідчить системне визначення сфер його функціонування, таких як концертна практика, оперна антреприза, діяльність закладів професійної музичної освіти.

Дисертантка системно висвітлює різноманітні прояви вокального мистецтва, виявляє його специфіку. Накопичення і систематизація багатого фактологічного матеріалу і наведення вагомих наукових положень теоретичних праць вітчизняних вчених дозволяє Пен Лю розгорнути перед нами широку картину харківського музичного життя другої половини ХІХ ст. у його суттєвих подіях і персоналіях: співаків, педагогів, антрепренерів, організаторів музичної освіти і концертної практики.

Дослідниця прослідковує поступове сходження оперної антрепризи від гастрольних труп до роботи стаціонарного оперного театру із десятками оперних постановок у сезон і залученням як досвідчених співаків, так і молодих випускників харківських музично-освітніх закладів. Це дозволяє методами музичної регіоніки більш повно охарактеризувати функціонування форм концертного і музично-театрального життя Харкова, прослідкувати виховання публіки, зокрема методами музичної критики. Викладений в дисертаційному дослідженні матеріал та наукові положення дозволяють «оживити» музичну історію, прослідкувати за етапами сходження молодих оперних співаків на вершину слави, порівнювати якості голосу, рівень його опрацювання, виразність та естетику виконання. А також пов'язати процес становлення оперного та концертного виконання з досягненнями вокальної педагогіки. Застосування і розвиток сталих форм і практик у всіх елементах вокального мистецтва сприяє вже на початку ХХ ст. узвичаєнню певних традицій вокального мистецтва в Харкові, закладає основи харківської вокальної школи. Аналіз публікацій за темою дисертації підтверджує, що вони висвітлюють основні положення, результати і висновки наукової роботи.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Звіт перевірки тексту дисертації на унікальність за допомогою антиплагіатної системи **StrikePlagiarism** засвідчив відсутність плагіату, а вивчення тексту роботи підтвердило відсутність порушень дисертантом принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Високо оцінюючи результати проведеного дослідження, у ході аналізу роботи виникають деякі міркування та запитання до її автора.

В тексті дисертації переконливо охарактеризований високий професійний рівень харківської музичної критики та всеохоплюючий, прискіпливий до суттєвих подробиць вокального виконавства характер публікацій в місцевій періодиці. У зв'язку із цим питання: назвіть імена і прізвища рецензентів, критичні статті яких, на Вашу думку, найбільш докладно, послідовно і об'єктивно «літописали» концертну і оперно-сценічну творчість харківських співаків, виказували враження публіки і впливали на популяризацію і подальший розвиток вокального виконавства Харкова того часу?

Наведене питання жодним чином не знижує загальної високої оцінки дисертаційної роботи Пен Лю та має дискусійний характер. Пропоноване дослідження є фундаментальним у багатьох предметних вимірах, містить розвинений категоріальний апарат і перспективні наукові висновки.

Загальний висновок.

Дисертація Пен Лю «Вокальне мистецтво Харкова другої половини XIX ст.», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво, є завершеною і самостійною науковою працею. Вона присвячена актуальній темі і ґрунтується на системній методології, містить ґрунтовне дослідження процесу становлення професійної музичної культури Харкова в галузі вокального мистецтва другої половини XIX ст.. На основі систематизації багатого фактологічного матеріалу міської періодики висвітлено функціонування форм концертного і музично-театрального життя Харкова, прослідкований розвиток вокальної освіти в означений період.

Робота має практичну значущість, містить новизну, актуальні та достовірні наукові результати, що засвідчують важливість проведеного дослідження для сучасної музикології. Отримані в роботі результати відкривають перспективи подальшого вивчення проблем музичної регіоніки, плідність залучення музичної критики для висвітлення на системному рівні розвитку вокального виконавства у Харкові.

На підставі вищезазначеного вважаю, що дисертація Пен Лю рекомендується до захисту в разовій спеціалізованій вчений раді, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

Осадча Віра ОСАДЧА

